

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Ксенія Анатоліївна Андросович,
докторка психологічних наук,
старша дослідниця, старша наукова співробітниця
відділу інтелектуального розвитку обдарованої
особистості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-4121-270X>

Анастасія Миколаївна Баханська,
наукова співробітниця
відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-0359-2569>

УДК 159.0.07

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1\(92\)-5-11](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1(92)-5-11)

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація.

У поданій статті висвітлено узагальнені емпіричні дані щодо компонентів особистісного потенціалу обдарованих учнів. Експериментальне дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи «Науково-методичні засади реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів у закладах спеціалізованої освіти наукового спрямування». Загальна кількість респондентів, залучених до діагностики, – 461 учень з ознаками обдарованості. Авторами розроблено рекомендації щодо забезпечення рівня розвитку потенціалу обдарованих учнів в умовах воєнного стану, які полягають у наступному: комплексна діагностика; проведення індивідуальних і групових консультацій; забезпечення психосоціальної підтримки обдарованих учнів; забезпечення підтримки та супроводу педагогічних кадрів; врахування тенденцій міжнародного досвіду. Здійснено впровадження: тренінги щодо розвитку емоційного інтелекту та толерантності; тренінги на підвищення самооцінки, впевненості у собі, внутрішню мотивацію й цілепокладання («Психологія життєвого успіху»; «Мій успіх – це...», «Мої потреби», «Успішна людина», «Я і моя ціль», тощо); факультатив «Ми і конфлікт»; факультатив «Психологія спілкування» – передбачає комплекс занять («Ефективне спілкування», «Упевнена поведінка», «Синергія стосунків» та спрямований на формування навичок культури спілкування, формування умінь працювати в групі для ефективної взаємодії, для сприяння результативності – проведено інтерактивну освітню виставку «MentalTrek»; арттерапевтичні техніки (мандалотерапія, ізотерапія на теми «Моє життя як», «Колесо життя», «Шлях героя») тощо. Лише комплексний підхід взаємодії практичних психологів з педагогічним персоналом та адміністрацією експериментальних закладів дозволяє надати всі можливості для розвитку особистісного потенціалу обдарованих учнів в умовах воєнного стану.

Ключові слова: обдаровані учні; діагностика; особистісний потенціал; рекомендації; засоби розвитку.

Воєнний стан поставив виклики перед суспільством. Особливим у цей непростий час є забезпечення якісної освіти для здобувачів, зокрема й тих, хто виявляє ознаки обдарованості. Важли-

во розглядати освітні можливості для цієї групи учнів під час воєнного стану як стратегічний пріоритет, після чого вони представлятимуть країну в майбутньому та можуть стати ключовими

героями в подоланні наслідків воєнного конфлікту. Актуальним залишається виявлення внутрішніх ресурсів особистості обдарованого учня як потенціалу його особистісного благополуччя сьогодні й у майбутньому [1].

Мета статті полягає у висвітленні результатів діагностики компонентів особистісного потенціалу обдарованих учнів.

Різні аспекти проблеми особистісного потенціалу висвітлено в працях українських і зарубіжних науковців, зокрема: Карпенко, Іванченко, Міляєва, Москальова, Мурашко, Садова, Реанович, Титаренко, Ткачишина [12], Фурнхама (Furnhama), Родні (Rodney), Треглаун (Treglown) та ін.

Здійснений аналіз досліджень надає можливість зазначити, що сучасне розуміння особистісного потенціалу розглядається в різних аспектах. У цьому контексті маємо згадати дослідження, де здійснено аналіз потенційних можливостей особистості (Г. Костюк, С. Максименко, Е. Еріксон [13], С. Мід та ін.). Інші дослідження полягали у вивченні основних характеристик видів і структури потенціалу особистості (Білозерська, В. Міляєва [6], І. Мурашко та ін.), а також передбачали розгляд з точки зору особистісних якостей характеру та базових чеснот (Петерсон, Селігман).

Проаналізоване поняття також охоплює: адаптаційний потенціал особистості (Є. Завацька, О. Литвиненко); аспекти психологічного благополуччя, енергетичний потенціал людини та її здатність до діяльності, а також психогенетичний потенціал (С. Максименко та ін.); потенціал індивідуального буття (І. Маноха); потенціал самореалізації (М. Садова, О. Столярчук [4]); творчий потенціал (О. Моляко [7], Н. Карпенко [3] та ін.), тощо.

Концепція «особистісного потенціалу» відображає внутрішні резерви фізичної та духовної сили людини її творчу природу та спрямованість на самореалізацію. Різноманітні підходи до цього поняття базуються на розумінні проблеми особистості, що активно вивчається як в українській, так і в міжнародній науковій спільноті протягом останнього століття.

Сьогодні вже сформулювалися провідні концепції особистості, її сутності та факторів розвитку, серед яких такі ключові риси, як: цілісність, унікальність, активність, відкритість, самовдосконалення, саморегуляція, тощо (С. Максименко, В. Злишков, С. Кузікова та ін.) [5]. Як зазначає Я. Сухенко (2019), особистісний розвиток пов'язаний із смисловою сферою особистості, її цінностями, переконаннями, сенсожиттєвими орієнтаціями, цілями в процесі формування її ідентичності [11].

Інші науковці розглядають поняття особистісного потенціалу поряд із внутрішніми ресурсами особистості. Наприклад, С. Мадді (2004) розглядає особистісний потенціал крізь призму житт-

єстійкості, яка визначає внутрішні ресурси, що необхідні для подолання труднощів. Ці ресурси, на думку Мадді, стимулюють активність та ініціативність особистості [15].

Отже, особистісний потенціал віддзеркалюється в різних сферах діяльності та нерозривно пов'язаний з енергетичними ресурсами людини. Проте, інші науковці, зокрема І. Мурашко (2019), вважають, що особистісний потенціал не обмежується лише ресурсами, а складається з більш широкого спектру аспектів та охоплює здібності, інтереси, наполегливість, рішучість, тощо. Тісно пов'язують його з діяльністю і здатністю особистості вирішувати складні життєві завдання [8]. Такий погляд припускає здатність особистості до самореалізації та самовдосконалення.

Також визначено, що сучасні дослідження вказують як обов'язкову умову розвитку особистісного потенціалу – мотивацію. Цей потенціал виявляється через внутрішню мотивацію яка забезпечує індивідуальну участь у діяльності та прагнення до самовдосконалення. Внутрішня мотивація є ключовим елементом в розвитку та вдосконалення компетентності людини її здібностей та навичок. Такий позитивний потенціал відображається в пошуку нових викликів і розвитку особистості як у власній сфері, так і у відносинах з оточуючим світом [9; 10].

Потенціал та здібності особистості як основа особистісної самореалізації є одним із компонентів структури життєстійкості особистості. Автори (К. Андросович, Р. Бончук, І. Гоян, А. Пастернацький, Є. Поплавська), включаючи до структури життєстійкості особистості такі компоненти, як: контроль, прийняття рішень, життєві цілі, життєві цінності, сенс життя, самоставлення, особистісна самореалізація, зазначають, що за умови їх розвитку на оптимальному рівні можна забезпечити психологічне благополуччя особистості, що буде сприяти актуалізації особистісного потенціалу людини, фокусує її на сенсі життя та самореалізації [2].

Ми ставили перед собою такі завдання під час вивчення особистісного потенціалу обдарованих учнів:

- зібрати діагностичний матеріал серед експериментальних закладів (залучено здобувачів освіти ліцеїв, гімназій, коледжу);
- здійснити аналіз та інтерпретацію результатів діагностики;
- провести індивідуальне та групове консультування за результатами діагностики практичними психологами освітніх закладів;
- розробити комплекс заходів та дієвих методів для сприяння розвитку особистісного потенціалу обдарованих учнів в сучасних умовах навчання, які впроваджено на місцях;
- підготувати матеріали до методичних рекомендацій «Особливості реалізації особистісного

потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах воєнного стану / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, М. М. Міленіна. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 57 с.»

Отже, в експериментальному дослідженні взяли участь сім закладів освіти (Вишенський, Воронківський, Кучаківський і Мирненський ліцеї Бориспільського району Київської області, Слов'янська гімназія м. Київ, фаховий коледж ЗВО МНТУ м. Київ, коледж комп'ютерних технологій НАУ, м. Київ). Загалом було опрацьовано 1331 анкету здобувачів освіти за результатами діагностики трьох тестів.

Методи дослідження. На попередньому етапі дослідження було обґрунтовано застосування комплексу методів діагностичного інструментарію, до якого увійшли такі методики:

1. Методика вивчення мотивації навчання (за М. Лук'яноюю, Н. Калініною) – залучено до діагностики 422 респонденти;

2. Тест Дослідження вольової саморегуляції А. Зверькова і Е. Ейдмана – залучено до діагностики 448 респондентів;

3. Теста Кеттелла (16 RF-опитувальник) форма С. (105 питань) – залучено до діагностики 461 респондент.

Обговорення загальних результатів та надання рекомендацій. Узагальнюючи результати психологічної діагностики обдарованих учнів можна виділити основне. Проблема мотивації є постійним питанням для обговорення в освітній спільноті. Мотивація сприяє появі у здобувачів освіти навчальної ініціативи й любові до навчання, спонукає їх діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях. На жаль, маємо констатувати, що для значної кількості респондентів (227; 54 %) характерна зовнішня мотивація навчання. Це означає, що такі учні беруть участь в освітньому процесі заради похвали, визнання або щоб уникнути покарання; вони мало зацікавлені в саморозвитку і працюють на короткотривалу (заслужити похвалу, не отримати низький бал), а не довготривалу (розвиток, удосконалення) перспективу. Тут переважають соціальні, оціночні, мотиви, мотиви на результат тощо. Відповідно завдання вчителів полягає в тому, аби сформувати внутрішню мотивацію. Це можливо зробити за рахунок: змісту навчального матеріалу (коли учням подобається зміст певного предмета); а також методів і прийомів навчання.

Імпонує те, що за результатами дослідження виявлено групу учнів, яким притаманне прагнення до успіху більшою мірою (112; 27 %) ніж уникнення невдачі (26; 6 %). Тобто респонденти з мотивацією прагнення до успіху характеризуються здатністю переживати гордість і задоволення при досягненні успіху, прагненням бути успішним у різних галузях (тенденція до демонстрації успішності).

Разом із тим, реалізація навчальних мотивів у поведінці учнів переважає на середньому рівні у 266 (63 %) учнів. Також переважає оціночний мотив для 143 (34 %) учнів, тобто мотив отримання високої позначки, а отже, багато залежить від оцінки педагогів, від отримання високих академічних показників у навчанні.

Результати дослідження вольової саморегуляції показують, що більшість респондентів мають високі показники за шкалами: «загальна шкала» – 68 %, «настирливість» – 65 %, «самоконтроль» – 68 %. Це свідчить про те, що ці здобувачі освіти добре рефлексують особисті мотиви, мають план реалізації своїх намірів, вміють розподіляти зусилля та здатні контролювати власні вчинки, мають виражену соціально-позитивну спрямованість.

Опитані респонденти (61; 13 %) також мають низькі показники щодо самомотивації та самоорганізації. Це може бути пов'язано з несформованою внутрішньою мотивацією до навчання, з несформованим баченням цілепокладання.

Потребують уваги здобувачі освіти, які мають високий рівень тривожності (70; 15 %) та песимістичне ставлення до життя, невдач (123; 27 %). Їм потрібно надавати психологічну підтримку та навчити опановувати тривожні думки, застосовуючи різноманітні техніки (дихальні вправи, вправи з арттерапії); формувати позитивне мислення і оптимістичне ставлення до світу. Натомість виявлений низький рівень тривожності (22 %) є потенціалом, оскільки це допомагає здобувачам освіти краще справлятися з життєвими труднощами.

Нашу увагу привертають показники самооцінки, оскільки адекватна самооцінка становить більше половини респондентів (248; 54 %). Вважаємо такий показник може бути потенціалом для подальшої активної роботи з цією групою респондентів. Саме адекватна самооцінка власних можливостей дає фундамент для усвідомлення подальших пошуків і побудови траєкторії індивідуального розвитку особистості. Це може бути пов'язано як з особистісним розвитком, так і з подальшим професійним розвитком.

Варто звернути увагу, що лише для 85 (18 %) респондентів характерна соціальна сміливість, активність, готовність мати справу з незнайомими обставинами і людьми, на протипагу їм – 126 (27 %) респондентів відрізняються підвищеною чутливістю до погроз. Досліджуючи емоційну стійкість було виявлено 158 (34 %) респондентів, яких можна характеризувати як схильних до мінливості інтересів, вираженою низькою толерантністю до фрустрації, вони піддаються почуттям, можуть проявляти невротичні симптоми. За фактором «замкненість – товариськість» було виявлено групу здобувачів освіти з низьким рівнем товариськості (224; 49 %), тобто їм притаманна замкненість, недовіра до інших.

За результатами діагностики були проведені індивідуальні та групові консультації.

Варто відмітити, що розкриття особистісного потенціалу обдарованих учнів є складним і багатограним процесом, який містить такі різноманітні аспекти, як когнітивні, соціальні та емоційні. Пропонуємо комплекс методів, які можуть бути дієвими за умови творчого підходу до їх застосування в ході роботи з обдарованими учнями у воєнних умовах. Таким чином, враховуючи результати діагностики було розроблено рекомендації та впроваджено комплекс заходів що сприяють розвитку потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах військового стану.

Окреслимо ключові позиції з рекомендацій учасникам освітнього процесу закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування щодо розвитку особистісного потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах військового стану:

1. Забезпечення психосоціальної підтримки обдарованих учнів (розуміння і підтримка; розвиток соціальних навичок; забезпечення балансу між різними сферами життєдіяльності; підтримка батьків). Обдаровані учні можуть стикатися зі стресами, що пов'язані з високими очікуваннями і вимогами. Тому, психолог має сприяти створенню психологічного комфорту, сприяючи розвитку навчальної та особистісної рівноваги. Також робота психолога має бути спрямована на розвиток стресостійкості та елементарним навичкам самопомогі під час прояву негативних емоційних станів. Важливо звернутися до цінностей, філософського буття. Тобто повернути увагу обдарованих учнів на невеликі щоденні справи їхнього життя, що приносять радість. Важливо навчати обдарованих учнів резильєнтності та навичкам адаптації до змінених умов. Сприяти розвитку гнучкості та творчого мислення, що може бути особливо корисним у ситуаціях військового стану. Вправи та завдання, спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, що є дуже важливим в умовах інтенсивного інформаційного потоку.

Варто навчати обдарованих учнів працювати в команді та спілкуватися з іншими однодумцями. Ця навичка допоможе їм бути більш успішними в освітньому середовищі.

Важливим аспектом збереження здоров'я обдарованих учнів є забезпечення можливості для фізичної активності та збереження здорового способу життя.

2. Забезпечення підтримки та супроводу педагогічних кадрів. Вчителі та педагогічні кадри також потребують особливої підтримки та навчання щодо особливостей роботи з обдарованими учнями в умовах воєнного стану. Потрібно навчати педагогів методикам виявлення потенціалу обдарованих учнів, а також надавати їм відповідну підтримку та стимулювати їхній розвиток. Учи-

телі так само знаходяться у стресових умовах, несуть відповідальність за своїх вихованців під час оголошення повітряної тривоги. Їх потрібно навчати, окрім порядку дій у таких умовах, навичкам самовладання в тривожних станах, а також методам підтримки найбільш вразливих учнів.

3. Міжнародний досвід та співпраця. Освітні заклади наукового спрямування повинні розвиватися, впроваджувати інновації в освітнє середовище. Для цього важливо розвивати міжнародний досвід у забезпеченні освітніх можливостей для обдарованих учнів під час конфлікту. Міжнародні партнерства та співпраця можуть допомогти в розвитку кращих практик та обміну досвідом та ідеями.

Реалізацію заходів було спрямовано на збереження психічного здоров'я (розвиток резильєнтності, зниження рівня тривожності в здобувачів освіти) через впровадження новітньої інтерактивної освітньої виставки «MentalTrek».

Широко використовувалися арттерапевтичні техніки психологічної роботи зі здобувачами освіти для відновлення ресурсу (мандалотерапія, ізотерапія на теми «Мое життя як», «Колесо життя», «Шлях героя»).

Протягом звітного періоду було впроваджено тренінгову програму «Не смійся з мене». У процесі тренінгових занять, здобувачі освіти набули таких умінь: доречне вираження почуттів; увага, співчуття і співпраця; творчий підхід до вирішення конфліктних ситуацій; усвідомлення і прийняття відмінностей. У цьому напрямі було проведено інформаційно-роз'яснювальні години спілкування; психологічний тренінг; виставка дитячих малюнків за тематикою.

Для більш глибокого розуміння траєкторії особистісного розвитку, самопізнання, обдарованих учнів було залучено до тренінгів. Можна зазначити, що інтерактивна форма взаємодії під час проведення тренінгів має величезний вплив на розвиток обдарованої особистості [14]. Так, проведено тренінги, які сприяли формуванню в учнів підвищення самооцінки, впевненості у собі, внутрішню мотивацію й цілепокладання («Психологія життєвого успіху»; «Мій успіх – це...», «Мої потреби», «Успішна людина», «Я і моя ціль», тощо).

Розроблено та впроваджено факультатив «Ми і конфлікт» в рамках «Тиждень безконфліктної комунікації у закладах освіти». Цей захід дав змогу сформувати уявлення про конфлікт, його структуру, причини та джерела; сформувати навички аналізу та самоаналізу в різних ситуаціях; розвинути навички усвідомлення свого емоційного стану; розвинути навички самопрезентації; сформувати вміння знаходити конструктивні рішення з конфліктної ситуації.

Факультатив «Психологія спілкування», що передбачав комплекс занять з елементами тре-

нінгу за програмою «Вчимося жити разом»: «Ефективне спілкування», «Упевнена поведінка», «Синергія стосунків» сприяв формуванню навичок культури спілкування для ефективної взаємодії, а також формування умінь працювати в групі.

У рамках тісної співпраці з закладами освіти проведено тренінг для педагогів ВСП «Київський фаховий коледж комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету» на тему: «Методи підвищення мотивації до навчання у здобувачів освіти», 25 жовтня 2023 року в офлайн-форматі. Варто зазначити, що одним із важливих напрямів роботи закладів фахової передвищої освіти є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей майбутніх фахових молодших бакалаврів; упровадження наукових інновацій, спрямованих на вирішення актуальних проблем освіти в цілому. Сьогодні показує, що мотивація учнів до навчання – це виклик для вчителя. Сучасні діти перенасичені інформацією з Інтернету, тому не зовсім розуміють, що вони роблять в школі і навіщо там навчатися. Навчальна мотивація – це процес, який запускає, спрямовує й підтримує зусилля, спрямовані на здійснення навчальної діяльності. Це складна, комплексна система, що створена мотивами, цілями, реакціями на невдачі, наполегливістю й установками учня. У ході обговорення та дискусій учасники семінару зазначили актуальність теми для подальшого її вивчення. У результаті проведеного заходу були запропоновані наступні рекомендації: впроваджувати в педагогічну діяльність широкий арсенал методів підвищення мотивації до навчання здобувачів освіти; залучати обдаровану молодь до дискусій; окрім фахових компетентностей розвивати у вихованців soft skills, емпатію, емоційний інтелект; приділяти увагу самомотивації, педагогічної майстерності викладачів.

Результати, отримані на кожному з етапів дослідження, було апробовано на різноманітних наукових заходах: науково-практичний онлайн-семінар «Діагностика та моніторинг розвитку обдарованості особистості» (ІОД спільно з МНТУ, Київ, 30 травня 2023 р.); вебінар «Психічне здоров'я фахівців психологічних служб: виклики й практика збереження (Благодійний фонд «Рокада» спільно з УМО, 10 жовтня 2023 р.); І Міжнародна науково-практична конференція «Прояви резиліентності на різних рівнях системи: сім'я, освіта, суспільство під час війни» (Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 23 листопада 2023 р.) тощо.

Наступний етап наукової діяльності з означеної теми полягатиме у впровадженні результатів теоретичних висновків у наукових колах і практичних здобутків освітніх закладів. Отримані в

ході проведеного дослідження результати не обмежують нас у подальших пошуках потенційних ресурсів обдарованої особистості для повноцінної самореалізації в соціумі.

Загалом вважаємо, що досліджені показники особистісного потенціалу обдарованих учнів закладів СОНС у даному віковому періоді розвитку особистості є ще не стійкими, а такими що активно розвиваються, формуються. Разом із тим, вважаємо, що проведене дослідження відкриває перспективи розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти 9–11 класів для забезпечення подальшого розвитку на наступних щаблях здобуття освіти. Тому вважаємо доцільним в подальших дослідженнях виявити закономірності особистісного потенціалу у більш старшому віці, у період навчання у закладах вищої освіти.

Використані літературні джерела

1. Андросович К. А. Особливості реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів під час навчання в умовах воєнного стану: метод. рек. / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, М. М. Міленіна. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. – 57 с.
2. Гоян І. Психологічні умови формування і розвитку життєстійкості особистості в умовах невизначеності / І. Гоян, К. Андросович, Є. Поплавська, А. Пастернацький, Р. Бончук // Наукові перспективи. – 2023. – № 9(39). – С. 552–565. – URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/6541>.
3. Карпенко Н. А. Психологічний зміст і структура творчого потенціалу особистості / Н. А. Карпенко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 190–201.
4. Коханова О. П. Особистісний потенціал як засіб самореалізації сучасної молоді / О. П. Коханова // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2019. – Т. 6. – С. 189–196.
5. Максименко С. Д. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / С. Д. Максименко, В. Л. Зливков, С. Б. Кузікова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 430 с.
6. Міляєва В. Р. Теоретичний аналіз поняття «потенціал особистості» / В. Р. Міляєва, Н. К. Лебідь, Ю. В. Бреус // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2013. – № 20. – С. 405–415.
7. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2005. – № 6. – С. 2–9.
8. Мурашко І. В. Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури / І. В. Мурашко // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання. – 2010. – Вип. 7, Т. 8. – С. 196–205.

9. Садова М. А. Аналіз зарубіжних досліджень мотиваційних аспектів в структурі особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку / М. А. Садова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2022. – № 2 (85). – С. 50–62.

10. Садова М. А. Психологічні складові потенціалу самореалізації особистості та картині світу суб'єкта : монографія / М. А. Садова, Р. М. Свинаренко; за ред. В. І. Подшиваліної. – Одеса : Астропринт, 2011. – 416 с.

11. Сухенко Я. В. Особистісний потенціал як базовий вимір особистісного розвитку педагогічного працівника / Я. В. Сухенко // Теорія і практика сучасної психології. – 2019. – № 5. – Т. 2. – С. 145–151. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-2.26>.

12. Ткачишина О. Р. Особистісний потенціал як основа формування конструктивних копінг-стратегій / О. Р. Ткачишина // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. – 2022. – Т. 33 (72). – № 4. – С. 50–54. (Серія: Психологія). DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/09>.

13. Erikson E. H. Identity and the Life Cycle / E. H. Erikson. – New York, 1994. – 220 p.

14. Kryvonis T. Methodological Tools for Carrying Out Psychological Training / T. Kryvonis, O. Artemova, K. Androsovykh, M. Zaushnikova, I. Agapova, V. Kutishenko // BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. – 2023. – No. 14(1). – P. 59–74. DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/14.1/406>.

15. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage / S. Maddi // Journal of Humanistic Psychology. – 2004. – No. 44 (3). – P. 279–298.

References

1. Androsovykh, K. A., Tkachenko, L. I., & Milenina, M. M. (2023). *Osoblyvosti realizatsii osobystisnoho potentsialu obdarovanykh uchniv pid chas navchannia v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of the realization of the personal potential of gifted students during education under martial law]*. Kyiv, 57 p. [in Ukrainian].

2. Hoian, I., Androsovykh, K. A., Poplavska, Ye., Pasternatskyi, A., & Bonchuk, R. (2023). Psykholohichni umovy formuvannia i rozvytku zhyttiestiikosti osobystosti v umovakh nevyznachenosti [Psychological conditions for the formation and development of personality resilience in conditions of uncertainty]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*. 9 (39) P. 552–565. Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/6541>. [in Ukrainian].

3. Karpenko, N. A. (2014). Psykholohichniy zmist i struktura tvorchoho potentsialu osobystosti [Psychological content and structure of the creative potential of the individual]. *Naukoviy visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*. 1. P. 190–201. [in Ukrainian].

4. Kokhanova, O. P., & Stoliarchuk, O. A. (2019). Osobystisnyi potentsial yak zasib samorealizatsii suchasnoi molodi [Personal potential as a means of

self-realization of modern youth]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy – Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after H. S. Kostyuk, National Academy of Sciences of Ukraine*. Vol. 6. P. 189–196. [in Ukrainian].

5. Maksymenko, S. D., Zlyvkov, V. L., & Kuzikova, S. B. (2015). *Osobystist u rozvytku: psykholohichna teoriia i praktyka [Personality in development: psychological theory and practice]*. Sumy, 430 p. [in Ukrainian].

6. Miliiaieva, V. R., Lebid, N. K., & Breus, Yu. V. (2013). Teoretychnyi analiz poniattia «potentsial osobystosti» [Theoretical analysis of the concept of “personality potential”. Problems of modern psychology]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*. 20. P. 405–415. [in Ukrainian].

7. Moliako, V. O. (2005). Tvorchyi potentsial liudyny yak psykholohichna problema [Creative potential of a person as a psychological problem]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*. 6. P. 2–9. [in Ukrainian].

8. Murashko, I. V. (2010). Rozkryttia poniattia «osobystisnyi potentsial» ta yoho psykholohichnoi struktury. [Revealing the concept of “personal potential” and its psychological structure. Actual problems of psychology]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia – Psychological theory and teaching technology*. Vol. 7 (8). P. 196–205. [in Ukrainian].

9. Sadova, M. A. (2022). Analiz zarubizhnykh doslidzhen motyvatsiinykh aspektiv v strukturi osobystisnoho potentsialu obdarovanykh ditei yunatskoho viku [Analysis of foreign research on motivational aspects in the structure of the personal potential of gifted children of adolescent age]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 2 (85), P. 50–62. [in Ukrainian].

10. Sadova, M. A., & Svyarenko, R. M.; Podshyvalrina, V. I. (Ed.) (2011). *Psykholohichni skladovi potentsialu samorealizatsii osobystosti ta kartyni svitu subiekta [Psychological components of the self-realization potential of the individual and the subject's world picture]*. Odesa, 416 p. [in Ukrainian].

11. Sukhenko, Ya. V. (2019). Osobystisnyi potentsial yak bazovyi vymir osobystisnoho rozvytku pedahohichnoho pratsivnyka [Personal potential as a basic dimension of personal development of a pedagogical worker]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and practice of modern psychology*. 5 (2). P. 145–151. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-2.26> [in Ukrainian].

12. Tkachyshyna, O. R. (2022). Osobystisnyi potentsial yak osnova formuvannia konstruktyvnykh kopinh-strategii [Personal potential as a basis for the formation of constructive coping strategies]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho – Academic notes of the Tavri National University named after V.I. Vernadskyi*. Vol. 33 (72). No. 4. P. 50–54. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/09>. [in Ukrainian].

13. Erikson, E. H. (1994). *Identity and the Life Cycle*. New York, 220 p.

14. Kryvonis, T., Artemova, O., Androsovykh, K., Zaushnikova, M., Agapova, I., & Kutishenko, V. (2023). Methodological Tools for Carrying Out Psychological Training. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 14 (1), P. 59–74. <https://doi.org/10.18662/brain/14.1/406>.

15. Maddi, S. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 44 (3). P. 279–298.

Androsovykh Kseniia, Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher, Department of Intellectual Development of Gifted Personality, Institute of the Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Bakhanska Anastasiia, Research Fellow, Department of Intellectual Development, Institute of Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE RESULTS OF RESEARCHING PERSONAL POTENTIAL OF GIFTED STUDENTS IN WARTIME CONDITIONS

Summary.

The article presents generalised empirical data on the components of gifted students' personal potential. The experimental study was carried out within the framework of the research work "Scientific and methodological principles of realisation of personal potential of gifted students in specialised educational institutions of scientific orientation". The total number of respondents involved in the diagnosis was 461 pupils with signs of giftedness. The methods used were: the methodology

for studying learning motivation (M. Lukianova, N. Kalinina); the test "Study of volitional self-regulation" (A. Zverkov and E. Eidman; test 16 of the Cattell RF questionnaire (form C). This diagnostic complex allows to identify the main components of gifted pupils' personal potential. The authors have developed recommendations for ensuring the level of development of gifted students' potential in martial law conditions, which include the following: comprehensive diagnostics; individual and group consultations; providing psychosocial support for gifted students; providing support and guidance to teaching staff; taking into account trends in international experience. The following trainings were implemented: trainings on the development of emotional intelligence and tolerance; trainings to improve self-esteem, self-confidence, internal motivation and goal setting ("Psychology of Life Success"; "My Success is...", "My Needs", "Successful Person", "Me and My Goal", etc.); optional course "We and the Conflict"; the optional course "Psychology of Communication" included a set of classes ("Effective Communication", "Confident Behaviour", "Synergy of Relationships") aimed at developing communication skills, developing the ability to work in a group for effective interaction, and to promote resilience, an interactive educational exhibition "MentalTrek" was held; art therapy techniques (mandala therapy, isotherapy on the topics "My Life as", "Wheel of Life", "Hero's Path"), etc. Only an integrated approach of interaction between practical psychologists and pedagogical staff and administration of experimental institutions allows to provide all opportunities for the development of personal potential of gifted students in martial law conditions.

Keywords: gifted students; diagnostics; personal potential; recommendations; means of development.

Стаття надійшла до редакції 5 березня 2024 року